

NORDANBARN

Delsbo socken 1832

Jag är Ajelika Gulliksdotter, född 1827 på en kyrkogård söder om Hälsinglands stora Dellensjöar och namngiven efter en av gravstenarna. Det var mitt fel att det blev så – mors far slängde henne ur stugan när jag började bukta ut.

”Tur ändå att du överlevde, förstod jag sedan, annars hade de satt mig på straffarbete och risstraff, eller värre.”

”De?”

”Barnamord, Ajelika. En ogift kvinna är barnamördare om barnet hennes dör. Moster Margta halshögg de med yxa.”

Mitt första minne är doft av puttrande kålrot och spritångor på vårt Höga Berget-kulle, säkert är det min lillasysters farfar Gamm-Isidor som kokar båda. Han var fläckhud och från gammellukt. Jag minns hur han blindkisade och rörde om med slevskaftet i munnen – fingrarna var krökta av gammeln och fick inte grepp.

Lillasyster Isidora och jag delade tallrik. Hennes ansikte var brett och ögonen så vackert sneda, halmhåret flög om hennes huvud när hon skrattade och munnen var en karamell. Isidora uppkallades efter Gamm-Isidor, innan hennes far märkte på henne att hon aldrig skulle göra nytta och bli gift. Så blev det Isa – hon kunde inte uttala det själv annars. Isa kunde inte hålla balansen så bra, men hon kunde kladda ned sig och skratta åt ingenting trots att hon var fyra år.

”Elva månader isär”, sade mor. ”Det heter årstvilling, spelar ingen roll att ni har olika fäder.”

Hon strök oss över huvudet.

”Tänk tacksamt på att vi har varandra.”

Så tänkte inte Isas far.

”Fan att få en sådan som klättrar i träd med rumpan först”, sade han när han kom in till maten.

Då krängde min årstvilling som om hon frös, ögonen blev så stora.

Far omgavs av ett åskmoln när han märkte av Isa, trots att hon gjorde precis som han sade till henne.

”Den svagsinta ungen är ditt fel. Du lät dig skrämmas av knivslagsmålet när du skulle få den ungen”, sade han till vår mor. ”En idiot utan stadiga fötter. Vi borde ha lagt hon på ugnsspaden.”

Det var tur att Isa hade glömhuvud, brukade Gamm-Isidor säga. Hon glömde sådant vi lärt oss på en grisblink, men också sådant hennes far sade om henne. Strax var hon glad såpklick igen som for fram, förlorade balansen och fnissade bort till Gamm-Isidor, som både hon och hennes far fått namn efter. Ingen var döpt efter min far – han måste ha varit lång, garnsnöre som jag blev, men han var knappast ordhållig. Kvickare än vårbäcken svepte han i väg och mor fick bära horluva och skava knäna mot kyrkgolvet tills hon fick fatt på Far, alltså Isas far.

Mor fäste sin själ med någon annans sälja till fint. Ända sedan hon träffade Far och Gamm-Isidor hade hon gått klädd i vida blusärmar som en dam och fotsid vadmalskjol som hon tvättade i snö varje vinter. Hon kunde trolla fram en pudding av bara saltsill och rovskalet och i en ficka knuten vid hennes midja låg tre synålar som Gamm-Isidor stulit som ung.

”Allt en flicka ska veta finns i händerna hennes.”

Så sade hon. Hon färgade fingarnet klarrött med johannesört, släpade gråärter i säck uppför långbacken och kokade dem med spretpersilja åt Far, hon tvättade hans röda mössa med snö, stoppade hans sockar med strumpstickor av grova vingpennor, smorde hans träskor och skötte om hans Gamm-Isidor.

Mellan Blacksås och Stora Öråsens bergstoppar låg vår egen höjd, småbrukarnas jordlotter liknade tyglapparna på en byxa och vi såg ned på blått och grönt som var linåkrar och granhav. Bara talltitan hittade oss på höjden. Som ung hade Gamm-Isidor spikat härbre häruppe för att slippa påkar, tjuvar, skogsväsen och svagt folk.

”Häruppe klarar ni er för alltid, ni nordanbarn födda med vind i håret.”

Mor höll inte med.

”Då måste ni få opp en karl hit. Annars ... Ja, du.”

Mellan snedplankorna tätade vi med mossor och med brev från en väska som Gamm-Isidor hade gömd under bädden. När vi blev äldre skulle han lära oss läsa dem, sade han, han kunde nästan alla bokstäver och kan man läsa kan vad som helst hända.

Taket satt så lågt att Isa nådde ärtsäcken som mor hade upphängd undan mössen. Hon kunde stå om hon höll sig i en kubbstol också, men säcken med torrärter gungade så roligt. När hon ville gå dråsade ansiktet i golvet. Därför bar Gamm-Isidor min årstvilling på ryggen mellan sin brännvinsapparat i vedboden och mors bärbuskar, där de båda sjöng mordhistorier och snattade bärkart.

”Bärbusken tog jag nere bland gårdarna, brännvinsapparaten skruvade jag ihop och det var jag som stal rundbottnade malmgrytan. Födogeni ska man vara. Nu sjunger vi skillingtryck:

*”När som hugget smäller
Huvudet skiljs från kroppen
Kroppen ifrån toppen”*

Det var Gamm-Isidor som murat hela spisen med seniga armar när han först hittade Höga Berget.

”Vi sov räv i lador innan dess, jag och nya kvinnan min. Postväska med hårda mynt under huvudet och ena ögat öppet. En hel säck med kyrksilver stal de ifrån mig nära Delsbo stora byar, fast det var jag som tagit den. Och i Trönö ... Bara pack och skabb.”

Han själv var glesa testar om skalp och haka, benpipor bräckligare än en morkullas. Som han var i alla sina skrönor ville jag bli, en som tjänade pengar på spriten och sköt kramsfågel genom fönstret med slunga av getläder och flätat rep.

”Så här, snärt med handleden. Slunga är ett livsvillkor, jag har den alltid så att jag ser den direkt jag vaknar. Med en sådan håller man sig undan länsman.”

Oftast missade jag, men jag tog en domherre en gång så att den ramlade ned bland sipporna som Gamm-Isidor kallade tjälblommor. Då applåderade han, men mor blev inte glad. Hon kokade fågeln med kålen, men dagen därpå tog hon all torkad daggekåpa vi hade och färgade min klänning gul.

”Minns äntligen att du är flicka. Du ska bära näverkorg, inte slunga.”

Isa grät i sin musfärgade klänning och ville också vara flicka, fast hon var halvfåne och kröp sönder sina kläder. När mor inte såg färgade jag hennes klänning vacker med blåbär, sedan fick jag stryk.

”Långskänk med drummelfötter, och irrhöna ovanpå det. Vet du att jag tänkte inte efter, jag heller, som ung, därför behövde jag sitta med en strumpsticka mot revbenen dina en

hel natt när du fötts och försöka samla mod. Det vill du slippa, så sluta bete dig som snuten ur din fardjävels näsa.”

Vi tvingades äta blåbären från färgbadet jag gjort, men det var det värt, för Isa älskade klänningen och lärde sig säga violett.

”Vänta halvannan vecka innan du skjuter prick igen”, sade Gamm-Isidor.

”Men jag får inte ...”

”Födogenier måste ta för sig. Vänta inte tills du glömt snärten, nu när du lärt dig.”

”Fast mor ...”

”Säg att du glömde. Roligast har vi om minnet är kort som syster dins.”

Jag blev riktigt skicklig med slungan, bara en gång träffade jag vår get Geta på rumpan. Geta gav himmelsmjölk och varm ragg till våra sockor, hon gjorde små språng när hon såg mig och hon åt våra vildhallon tills mor sjasade undan henne. Nästan alltid fick Geta en klapp sedan.

”Så länge vi har dig klarar vi oss ändå.”

Varje sommar växte solrosorna högre än både mig och taknocken, ändå rymde härbret sovsoffor och strömmings-tunna, väggklocka, en skänk med lådor på sned och ett par spruckna stolar. Vi hade sovit i nedersta skänklådan som små. Nu blev vi allt större, även om Isa var nätt och jag en kluns. Mor sprättade våra klänningskjolar längre, men Isa snubblade på fallen, så Gamm-Isidor lärde mig att ha henne på ryggen bort till utkiken. Blå linhav därnedanför, hundratals vävstolar slog i stugorna, packet som jagat efter Gamm-Isidor vävde linne och säkert knytnävsslogs de. Långt borta blänkte en sjö som spill på ett bord, överallt omkring vårt berg var Rackarland och knivfolk. Isa vågade alltid ta sig närmast kanten.

När hon och jag skrämt upp varandra flydde vi till Gamm-Isidor i vedbon, där sjöng han om mord och fyllde buteljer att sälja.

”Fort ned och fort tillbaka. Akta skogsrå, Trönöpåk och Delsboknivar.”

Han kittlade Isa under hakan för att höra fnisset.

”Bara stensötan är något att ha därnere i Rackarland. Fingret här bröts när jag levde med mitt första lilla boägg, Tora Tjyvkona. Hon och jag slogs om väggklockan våran, hon kunde klösas, hon. Ännu värre var bror hennes, han smällde mig med en butelj för en sketen postväska.”

Han lät besk som omogna lingon.

”Tora skicka rövare hit uppåt Delsbo efter silverbytet mitt. Eller om det var för att hon blev ond för nya kvinnan min.”

Mumlet hördes knappt mellan läpparna.

”De fick fatt i bytet mitt och sparka mig halt, Isas farmor Ängla-Elna fick leda mig åävla hitopp och laga mig med huskurer och magi. Hon stötta kroppen min när jag gick i många år, ända tills byfolket kasta på hon smittkopporna, så att hon dog.”

Hans klofingrar drog ned strumpan och visade snedbenet, så att jag blev andäktig.

”Jag ska bli som du, Gamm-Isidor. Isa också.”

Han stank, men kramen var mjuk.

”Var då vaksam på småsår, på lusfattiga, på skogsknytt och avundsjuka käringar. Jag ska lära dig fler av Elnas läkekurer och trollkraft, så går det bra för dig nere bland packet. Kom, nu ska sonen min få sälja sprit nere i Rackarland, så att vi får klirrmynt.”

Isa skällde som en liten jakthund när han bar henne och buteljerna in i härbret. Medan Far gick för att sälja satt vi vid brasan och glodde på brinnkottar. Mor överkokade varsin

morot åt oss och min var ljuvligt söt. Gamm-Isidor doppade sin i en slatt Geta-mjölk och sög, insjunken där han haft tänder. Isas morot ramlade ur hennes mun när hon skrattade, så Gamm-Isidor gav henne sin sista stump.

När Far kom uppför långbacken klirrade han av mynt och hade vridit nacken av en köttig ekorre.

”Dä?”

Han låtsades inte höra Isas fråga, men han åt upp mors morot.

Om höstarna kröp hutterkyla under fotsulorna. Geta och hennes doft fick flytta in till oss då och Gamm-Isidor och Far hade mössa när de söp ute i vedbon. Sälgen såg ut att magra när löven föll av och en höst blev även Gamm-Isidor naken. Kinderna blev som gropar när gammeln drog fram, huden blev ännu fläckigare, som en karta, och kurerna han bad om bet inte som förr. Året därpå tjöt vinden rakt genom härbret medan hans sista ludna föll av honom. Fast när han blivit helt skallig föll ändå ett par löss av och ned i mjölken. Isa kiknade av skratt när de simmade.

”Håna inte döds kampen, jänta. Isidor Petrusson är på väg, han också”, sade Gamm-Isidor och pekade på sig själv.

Om jag kunnat knipa ihop öronen.

”Snart får du slungan, långjänta, och du, lilltös, ska få min Elnas hjärteskrin att ha brodyrnålar i. Barnbulan på mors mage får ni stjäla en skatt till när ni vet vad det blir för en fyr.”

Bara dagar senare glömde han be om pottan och blev liggande i stank i bädden i hörnet. Bara Geta kunde gå nära utan att hulka. En morgon fick han ryck i ansiktet. Slag, trodde mor, hon behövde få fatt på dagmaskolja.

”Låt inte syster din plocka grankottar från elden, hon glömmar. Och ge ingen mat till Gamm-Isidor. Jag är ängslig att han ska sätta i halsen.”

Så gick hon med växmagen mot de bördiga markerna nedanför oss, där allt fanns.

Isidors gammalögon rann, han svettades över hudfläckarna, fick rosselandning och ställde frågor rakt ut i stugluften.

”Mina kvinnor Tora och Elna. Hur mycket kan man älska?”

I dag vet jag svaret.

”Kurerna hjälper inte längre. Jag behöver brännvin, nordanbarn.”

Men bara tombuteljer fanns kvar, så jag pressade ur Geta en halv mugg himmel. Han satte inte i halsen, men blev inte nöjd heller.

”Tummelisa Isidora, hämta mjukrovor, en gul och en röd.”

”Nej, Isa, mor sade ...”

Då stampade hon med fötterna och skrek, hon som brukade vara så snäll.

Rovsörja föll ur Gamm-Isidors mun och torklöven var slut. Fläckarmen darrade när han sträckte sig mot golvet.

”Torka med ett par av breven i väskan under sängen.”

”Varför har du så många brev? Vilka är de från, skrev någon alla dem till dig?” frågade jag.

”De där är skitpapper och vägg tätning nu. Jag fick med dem när jag tog pengar en gång.”

”Men har du inte läst dem?”

Skammen gjorde hans ansikte långt.

”Jo ... Det är så svårt att se var bokstäver slutar och börjar. Lär dig du, barn mitt, och läs sedan för mig. Du får gåspennan, den låg också i postväskan. Jag petade tänderna med den innan de föll ut.”

Smack, när han sög på underläppen.

”Gift sig inte med en postryttare, då får du tids nog ta hand om en rånad stackare med bula. Det är lärdom av breven här.

Lura till dig en snickare om du behöver en karl. De har gott ställt, för varenda tjyvpåk och bockfot nere i byn behöver förr eller senare en likkista.”

Härsken stank från hans liggsår när jag kom nära.

”Fast den här postryttarn klara sig, för ett jolligt klapphjon var jag. Jag skulle ha gjort det vid en grind i uppförsbacke, smällt till han hårt bakifrån när han satt av. Då hade han inte känt igen mig, ryktet hade inte gått och Tora och bror hennes hade inte slagit av mig näsan för att få del av godsakerna. De tog kyrksilvret mitt också, många hundra lod, fast jag själv fyllt säcken och sprungit med bördan.”

Hans axlar skälvde i bädden.

”Ge mig nu några råttlortar mot värken. Tummelisa, göm Elnas hjärteskrin från far din när jag är borta, annars säljer han smyckena däri. Långjäntan, göm slungan från mor dins idéer. Och bär in en sista famn snö, kyla är bra mot bröstvärk.”

Huden knottrade sig när jag kom in.

”Stinta, så mycket du fick med dig, och med nakna armar. Ett äkta nordanbarn.”

Han spred snön över bröstet, som en fäll. Sedan rosslade han och ögonen åkte bakåt. Han svarade inte, hur Isa än sjöng och kittlade.

”Gott han fick sluta”, sade mor när hon kom.

Hon stannade pendylen på väggklockan han stulit åt sig, sedan lade hon mynt på hans ögon.

”Öppna fönstret”, sade hon. ”Ställ er här vid huvudet och sjung med mig, så att han får komma upp till evigheten.”

Far såg nedför berget.

Gamm-Isidor hade samma fläckhud, men såg ändå annorlunda ut när han var död, jag vågade inte gå nära. Isa var inte rädd. Tålmodigt stod hon bredvid Geta och sjöng med i

mors långsamma utsjungning för att tvätta hans själ. Barn är renhjärtade och bra på att hjälpa döda ända till himlariket.

”Ur tåredalen, från jordekvalen.

Vid harpoklangen ...”

”Fortsätt sjunga i honom kraft ut från kroppen.”

Min årstvilling sjöng sitt starkaste, själv gick jag utom synhåll och övade getskinsslunga.

När Gamm-Isidor flyttats till vedbon gjorde Isa sagor som han skulle få när han flugit upp, hon gick ut och sade det till honom, för hon var mycket modigare än jag.

”Ät med er nu, innan mössen tar sitt.”

Mor högg ved, kokade kål, hennes röst var trött, orken räckte inte. Hon sopade snömustascher från taket, kokade mer kål, skottade bort till dasset, fyllde på torkmossan där och lade handen på sin stora mage. Min syster fick mig att våga sitta i Gamm-Isidors bädd i hörnet och fantisera medan mor aldrig blev klar.

Far bara satt i vedbon vid Gamm-Isidors fryskropp.

Så kom broren, Claes Isidor, samtidigt med sommaren. Gamm-Isidors skal hade rullat i en trälåda ned till kyrkogården då och själv kikade han nog ned bakom molnen. Getas mjölk smakade blommor. Mor luktade tröttekörd och svett när hon ammade. Isa fick stora ögon, för brorens hjärtslag syntes genom huden.

Far kokade sönder färska rovor och jäste dem.

”Har vi verkligen nog med rovor för både barna och brännvinskok?” undrade mor.

”Stärker du sömnen på mina hyskor och hakar?” sade Far.

”Nu?”

De satt ordentligt. Ändå satt mor med böjd nacke och stärkte hysksömmar på Fars skjorta, i stället för att sy färdig brorens kolt.

”Jag bär in vedklabbar”, sade Far några dagar senare.

Han tog med sig flera nyfyllda flaskor från vedbon, men vedkorgen lämnade han på marken.

Mor och Isa lagade kålrotsgröt och som vanligt glömde Isa mitt i och hittade på en ramsa om vättar i stället. Den var väldigt spännande, så jag sneglade uppåt himlariket efter Gamm-Isidor.

”Ajelika, hämta in Faren”, sade mor.

”Han tog sin kappsäck från under en buske och gick i väg från kullen”, sade jag.

Hon såg mot krokspiken där hans röda ullmössa borde hänga sommartid och den var naken. Sedan grävde hon i trälåren utan att finna vare sig lärftskjorta eller sin sjalsölja.

”Nog var han son till Isidor Petrusson, den djävla skojararen. Bad mig stärka sömmarna för att kunna lämna oss att dö.”

Far hade klivit bort från kråkriset och vår magra mark och krympt till en prick mot skeppsbyggena, ångfartygen och havet i Hudiksvall. Han hade packat med sig mors strumpeband och hennes röda brudstrumpor. Hennes träskor var också borta, trots att han hade egna. Geta var kvar, men vår sista ostskalk hade han tagit som färdkost.

”Jag får leta påhugg, duggregn är också vatten. Vakta på syskona dina, de är ömtåliga som vårblom ur tjäle”, sade mor och gav sig av.

Jag sköt en stund på några domherrar, men hann inte hitta den där knycken. Isa måste ju aktas från att leka med kottarna i spisen och broren skulle matas med Geta-mjölk medan mor blev födogeni som Gamm-Isidor. Då och då såg jag på breven, nu fanns ingen som kunde lära mig läsa.

Mor hade bara med sig en suck upp från gårdarna nedanför.

”Tjäders behövde ingen mer hjälp, de har Hillevi-pigan redan.”

Gången därpå drogs linjerna nedåt i hennes ansikte.

”Nyhems vid Blacksås reder sig knappt själva, säger de. Grannen deras har trollat röta på åkrarna.”

Inget påhugg. När Geta flyttat inomhus och ärtsäcken börjat sloka flög ett vedträ genom rummet.

”Prästfan, den svarta hunden. Han lever som i en vetepåse och har socker i allt han äter, ändå gömde han sig bakanför gardinen när jag kom.”

Över mors axel skymtade mörkblå bergstoppar. Gamm-Isidor syntes fortfarande inte.

”Bortanför Stora Öråsen finns säkert kålrötter”, sade jag. ”Dit ska jag, mor, bara jag lärt mig räkna skilling, fjärdingsvägar och flera tusen alnar.”

Hon klev nära och skymde utsikten.

”Fantisera inte om ridvägar med slödder. Dröm om egen get och egen man. En bärande bjälke.”

När hon skakat ensamma gråärtor ur säcken bet hon i sin underläpp.

”Se om ni kan hitta bär.”

Nakna fötter i kallmossa och mest bärkart som inte kunde plockas. Överallt skogsråets ögon. Troll-Sigrids, hon som råder över jakten och skogens mat. Jag vågade bara plocka nära Isa. Slungan ville inte träffa, Gamm-Isidor syntes fortfarande inte fast vi sjungit så länge, men Isa for omkring i riset och åt kart. Hon sjöng en av Gamm-Isidors spännande mordsånger – var ovetande som ett hönsägg om att oknyttan kunde svälja oss utan att tugga. Kanske kunde de inte komma åt just henne, det kändes så, hon var annorlunda och friare än vi andra. När mor inte såg bytte min syster plats på sin lilla bleckmugg och Getas vattenskål. Sedan körde hon ned huvudet i getbyttan och drack så att vattnet rann över bordet. Något självfallet och sorgfritt över min syster, men mor såg ut att vilja snyfta.

När mor sålt våra ynka bär till prästen plockade vi rönnbärs-
klasar åt oss själva. Mor bultade bären till sörja och blandade
med kornmjöl innan hon gräddade. Jag pressade fram en halv
mugg Geta-himmel åt oss, men när den var slut behövde jag
dricka två muggar regnvatten för att svälja en enda besk kaka.
Tarmarna vred sig. Isa avbröt sig mitt i ett spännande slut, höll
för magen och började gråta.

Mor suckade.

”Jag är för hård mot småmagar.”

Pannan i händerna.

”Det är vad det är. Bara hönsskit för sådana som vi.”

Hon drog in snoret och reste sig, lät andfådd.

”Isa, sitt härinne utan att väcka broren. Kom inte ut. Ajelika,
kom med och håll fast Geta.”

Getas ögon bad mig om hjälp när mor skar av halsen.

Så hade vi aldrig mer himmelsmjölk och varm ragg.

Geta-kroppen hängde urtagen med tallris nedkört i snittet.
Isa klappade på pälsen och mor blev blöt över kinderna. Jag
vågade inte fråga om vi borde ha utsjungning. Det mesta av
Geta gick mor barfota i snön med till hökarboden, i byte fick
hon en halvfull ärtsäck och lite mjöl. Broren fick Getas fäll
under sig och av blodet lagade mor pudding som räckte i flera
veckor. Hon kokade märgbenssoppa med mejram medan Isa
letade efter sin vän.

”Geta gick nog nedför långbacken”, sade jag och sedan fick
jag hålla fast min syster när hon ville rusa efter.

Nacke och huvud låg en vecka i blöt. Getdoften var nästan
borta ur stugan när mor stekte bitarna så hårt att fettet sprätte
på hennes handrygg.

”Vad smakar det, är väldig stor skogsfågel?”

Varken jag eller mor svarade.

Syltan av magarna räckte längst, men en vecka in i år 1833 tog Geta slut. Långa eftermiddagar satt jag på spaning med slungan, men många fåglar hade flugit i väg över vintern. Oftast behövde jag snögräva efter uppblött islandslav i stället. Skaren rev sönder armarna, vi tuggade lavpannkaka och det kändes som om vinden tjöt rakt genom härbret. Motviljan fyllde kroppen varje gång jag satte mig till bords. Isa hade svårt att tugga och gnällde tills mor smällde omkull henne.

Vi började krympa i våra kläder och blev annorlunda. Jag kunde bara somna tätt intill Isa, mor blev hetsig och fick hårda händer. När hon kavlade upp blusärmarna och grävde med mig efter mat i snön var armbågarna beniga som gamlen. Isas armar blev snören. Hennes hår blev torrt fjolårsgräs och hon fick ännu sämre balans. Jag själv tungandades. Det blev mödosamt att bära henne, ibland andades vi genom munnen för att slippa känna åtdoft nedifrån stugorna.

”I sådden”, sade mor med skuggor över ansiktet. ”Då får du ta hand om syskona dina, så ska jag tjäna ihop. När du blir större är det broren som måste ta hand om er, mot allt djävulskap på denna jord.”

En rysning, hon frös. Det gjorde vi alla.

I sådden gick mor nedför långbacken, kläderna flaxade som på Torpar-Jonssons fågelskrämma. Då syntes revbenen under våra klänningar, men våra magar hade spänts ut som om vi vore stoppmätta.

”Kanske hämtar hon Geta och Gamm-Isidor”, sade Isa. ”Så blir det roligt här igen.”

Jag träffade en taltita med slungan, men de är inte så stora. Direkt den kokat klart var vi hungriga igen och ingen mer fågel ville komma nära. Isa hade inga ramsor. Mest satt vi bara.

När mor kom tillbaka var hon grå. Skuggor täckte ansiktet och i motljuset såg jag att hon hade fått små fjun i ansiktet, som tunn päls. När jag kände efter hade jag dem också.

En snyftning smög ur henne, trots att hon knep ihop läpparna.

”Hos Munters doftar vällingen ända ut till grinden – men de säger att de är så många att de kan vara pigor åt sig själva.”

Isa ilade fram med handen i golvet så att blåbärsklänningen stod rakt ut där bak. Under klänningstyget såg revbenen ut som vassa kvistar.

”Jag kan vara lillpiga åt dig.”

Klapp på Isas huvud, men mor log inte. Muskler drog åt olika håll i hennes ansikte. Över Isas huvud forsatte hon, men tystare.

”Inget hos Tjäders nu heller. De tycker fortfarande om Hillevi-pigan, trots att jag sagt flera gånger att hon drar upp kjolen för karlar och säkert är barnstinn, som hon smyger med magen.”

Hon började stryka över förklädet fast händerna var rena. Isa började nynna för att trösta.

”Ur Tornedalen, från jordekarlen.

Vid harar på klangen ...”

”Tyst! Inte den melodin. Utsjungning utan lik lockar fram döden ...”

Rösten gick av.

”Fast den är väl redan på väg.”

Isa såg arg ut.

”Luktar kokt kål nedifrån. De borde dela med oss, säg åt dem.”

Mor såg länge på henne.

”Jo. De borde dela.”

Några dagar senare satt mor vid vårt bord som ett dödspöke och krumelurade med gåspennan som Gamm-Isidor haft för

att peta tänderna. Hon hade flera fyllda ark intill sig. Inte visste jag att hon kunde skriva.

”Får jag se?”

Armen for ut som en ilsken svan.

Mat?

Isa nynnade utsjungs-melodin hon inte fick sjunga när mor kom uppför långbacken med något i famnen. En börda på bordet och rummet ljusnade. Kålrötter stora som manshuvuden!

”Sätt på vatten, Ajelika. Och vi ska bränna sprit av skalen, så kan vi byta till oss ister.”

Jag minns fortfarande smaken. Nästa gång vi fick magmol snirklade hon bläck över ännu fler pappersark.

Pennan raspade.

”Nu ska vi få gryn, mot att jag håller tyst”, sade hon. ”Och i höst ska du ha barnundervisning. Man kan ändå få nytta av att kunna skriva.”

Så lite tystare.

”Vad klarar man inte, ändå. Minns, att alla i en by har gjort något som de är villiga att betala för att få behålla hemligt, vi behöver inte ens veta vad.”

Rösten gick av.

”Fast tids nog behöver jag tjänst ändå, var jag nu ska hitta den. Jag försökte igen hos Tjäders som har det fetast, men nu var magen hopsjunken igen på Hillevi-pigan. Hon var glåmgrön som ett äppelkart och tog små vaggande steg som en duva, men de trodde mig ändå inte.”

Isa klappade på henne.

”Jag kan skrämma i väg Tjäders Hillevi-piga med otäcka sångsagor. Den här!”

Hon ställde sig med fötterna brett isär och neg.

*”Utgjöt sin enda dotters blod
Med yxehammarn hårda.”*

Mor såg eftertänksamt på henne och mumlade med i visan om barnamordet. Tankfullt böjde hon sig mot golvet och svepte upp några gryn till grytan.

”Ta upp spill från golvet, vänd bluskragarna så att de räcker dubbelt, bli ett vakande djur.”

En lång stund satt hon tyst och fingrade på en strumpsticka.

”Isa, du räddade oss just med dina idéer.”

Hon nickade åt sig själv.

”Knivhjärtan, jäntor. Vi är alla djur när vi måste.”

Rösten kom från någon mycket gammal. Strumpstickan snurrade mellan hennes fingrar.

En kort tid därefter stack mor en kryddskorpa i min hand. Snövat sjal över en stol, några mynt med en snednäst gubbe på bordet och hon log när hon strök Isa över rufshåret.

”Hillevi-pigan kördes till rannsaking i dag på hövagn”, sade hon. ”Länsman var inte lika godtrogen som frun där.”

Sötma från skorpan och magen kvittrade.

”Bra påhitt av dig, Isa.”

Något otäckt mellan orden.

”Häradshövdingen fick pigan, och jag fick hennes plats.”

Det ryckte i mors ansikte. Fingrarna for över förklädet. Fram och tillbaka. Somligt går inte att torka av.

”Nu kan vi äta kål och bränna sprit igen. Gropen med barnungen låg i skogen, jag fråga drängarna och en av dem hade sett att hon Hillevi snegla ditåt.”